

Мораторій на звернення про стягнення предмету іпотеки

Максим ОЛЕКСІЮК,
партнер, ТОВ «BTC Консалтинг»

Ілля ПРОКОП'ЄВ,
старший юрист ТОВ «BTC Консалтинг»

07.06.2014 вступив в силу мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті, текст якого аналізувався нами в оглядовому листі від 18.06.2014. Метою прийняття заборони було тимчасове зупинення процесів звернення стягнення до вирішення питання розподілу втрат від падіння курсу національної валюти між кредиторами та боржниками. Втім повна неузгодженість мораторію з чинним законодавством створила хаос у його застосуванні, де навіть Вищий спеціалізований суд України не може визначитись зі своєю правовою позицією. Також майже

одразу були знайдені шляхи обходу мораторію.

Виконавчий напис нотаріуса як спосіб стягнення

За ст. 33 Закону України «Про іпотеку», звернення стягнення на предмет іпотеки здійснюється на підставі рішення суду, виконавчого напису нотаріуса або згідно з договором про задоволення вимог іпотекодержателя. Тобто закон встановлює альтернативні способи задоволення вимог кредитора за рахунок переданого в іпотеку майна. З набуттям чинності мораторію стала поширеною практика стягнення саме на підставі виконавчого напису нотаріуса в обхід заборони.

Це стало однією з основних причин ініціювання змін до мораторію. Як відомо, нове скликання Верховної Ради України прийняло зміни до закону про мораторій. Ніяких принципово нових ідей у поправках не втілено та лише запропоновано до-

дати заборону стягувати майно за виконавчим написом нотаріуса та примусово виселяти мешканців із заставленої житлової нерухомості. Також пропонувалося дозволити банкам, які ліквідуються, відчужувати заборгованість іншим особам. Фінальний варіант законопроекту передбачав мінімум поправок, що опосередковано підтверджувало тимчасовість мораторію загалом. Прийняті Верховною Радою України зміни до мораторію Президент України не підписав, направивши на доопрацювання із своїми зауваженнями. Основним аргументом Президента стало те, що законопроект уточнює вже існуючий механізм заборони стягнення майна та комплексно не вирішує проблеми погашення кредитів в іноземній валюті.

Насправді норма мораторію викладена так: «Не може бути примусово стягнуте майно ...». Фактично, при розширеному тлумаченні можна припустити, що заборона поширю-

ється на всі способи задоволення вимог кредитора за рахунок майна, а не лише на стягнення у судовому порядку. Так, на момент підготовки цього матеріалу Реєстр судових рішень не містить практики судів вищих інстанцій за позовами про визнання недійсними виконавчих написів нотаріуса, вчинених нотаріусами після набуття чинності мораторієм.

У свою чергу, що стосується оскарження вчинених раніше написів, то поки маємо практику на рівні суду апеляційної інстанції, де в Ухвалі від 10.09.2014 № 748/2101/14-ц Апеляційний суд Чернігівської області підтверджує незастосовність мораторію щодо вчинених до його прийняття нотаріальних дій.

Щодо вирішення питання виселення мешканців на підставі складеного до заборони виконавчого напису Вищий спеціалізований суд України (далі – ВССУ) з розгляду цивільних і кримінальних справ

висловився однозначно в Ухвалі від 25.09.2014 у справі №6-29375CB14. За обставинами спору на договорі іпотеки нотаріусом вчинено виконавчий напис. Банк звернувся з позовом про примусове виселення і його вимоги були задоволені. Касаційна інстанція залишила рішення без змін та вказала, що мораторій не може бути застосований до спірних правовідносин, оскільки позов про звернення стягнення на предмет іпотеки не заявлявся.

Практика застосування мораторію у суді

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ демонструє дива правозастосування, систематично видаючи різні за змістом рішення щодо застосування мораторію у справах про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Яскравим прикладом цього є 24.12.2014. У цей день Вищий спеціалізований суд України прийняв декілька абсолютно протилежних за змістом рішень. Так, в ухвалах у справах №6-43491CB14 та №6-44519СК14 за позовами про звернення стягнення на предмет іпотеки суд вказав, що у позовних вимогах банку було правомірно відмовлено, оскільки до спірних правовідносин має застосовуватись мораторій. Водночас в ухвалах у справах №6-35233CB14 та №6-40734CB14 суд вказує на те, що мораторій має тимчасовий характер і його чинність на час вирішення спору сама по собі не може бути підставою для відмови у задоволенні вимог, тому має бути вирішене питання зупинення стягнення на час дії закону, а не прийняття рішення про відмову у задоволенні позову.

Як бачимо, єдиного підходу до застосування заборони немає навіть у суду касаційної інстанції, тому перспективи судового вирішення питання звернення стягнення на предмет іпотеки передбачити вкрай складно. Сподіваємося, що найближчим часом Верховний Суд України розставити усі крапки над «і» та визначить, чи можна остаточно відмовляти кредиторам у зверненні стягнення, керуючись тимчасовою заборonoю.

Аналіз рішень суду касаційної інстанції за останні декілька місяців дозволяє допустити, що спільна позиція різних колегій тягнє до відмов у задоволенні позовів про звернення стягнення. У зв'язку з цим нагадаємо, що наявність рішення суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав за п. 2 ч. 1 ст. 205 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) є підставою для закриття провадження у справі у разі повторного звернення кредитора. Тому єдиним процесуальним вікном може бути гіпотетична можливість звернення за переглядом судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Не менш цікавим є питання, чи можна застосовувати мораторій, якщо рішення суду першої інстанції (або навіть апеляції) було прийнято до набуття ним чинності. Тут знову доводиться рахувати кількість думок БССУ «за» та «проти». Так, в Ухвалі від 01.10.2014 у справі №6-28923CB14 зазначено, що відповідно до ч. 1 ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії у часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність, з посиланням на Рішення Конституційного Суду України від 9.02.1999.

мораторій не забороняє, що підтверджує позиція Вищого адміністративного суду України в Ухвалі від 27.11.2014 у справі К/800/45783/14.

Проблеми у виконавчому провадженні

Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 47 Закону України «Про виконавче провадження» виконавчий документ повертається стягувачу, зокрема, якщо наявна встановлена законом заборона щодо звернення стягнення на майно боржника. Повернений виконавчий документ можна пред'явити до виконання протягом

черпний перелік підстав для визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню. На практиці відомі випадки, коли використовуючи законодавче формулювання «або з інших причин» недобросовісні боржники втягували кредиторів у тривалі судові спори з приводу дійсності виконавчого листа.

Висновки

Все викладене вище дозволяє зробити невтішні для всіх сторін висновки. Заборона відчуження переданого в іпотеку майна суперечить іншим актам законодавства, які регулюють кредитні відносини. Це створює повну невизначеність у процесі застосування мораторію, коли навіть суд касаційної інстанції систематично виносить протилежні за змістом рішення у подібних правовідносинах. Остаточні відмовляючи кредиторам у зверненні стягнення, не дається відповіді на питання, що робити після скасування мораторію, який з самого початку планувався як тимчасовий. Ризики для кредиторів мораторій створює і на етапі виконання рішень, прийнятих до набуття чинності мораторієм.

Явним порушенням принципу справедливості є ситуація, коли кредитор за аналогічними справами може мати два протилежні рішення: одне на свою користь з відстроченням виконання, а інше остаточно позбавляє його права на звернення стягнення на нерухомість незважаючи на тимчасову природу мораторію. Така сама ситуація складається і щодо боржників, чії права «захищаються» якимось дуже дивним чином, коли фактично недієвий мораторій одним лише фактом свого сприйняття створив передумови для легкого пошуку швидших способів звернути стягнення на предмет іпотеки.

Мораторій лише тимчасово забороняє кредиторам захищати свої права шляхом звернення стягнення, не змінюючи обсяг відповідальності боржника

Зрозуміло, що мораторій лише тимчасово забороняє кредиторам захищати свої права шляхом звернення стягнення, не змінюючи обсяг відповідальності боржника. Тим не менше, цього самого дня в Ухвалі у справі №6-19726CB14 БССУ виклав протилежну позицію і зазначив, що оскільки на час перегляду справи у суді касаційної інстанції зазначений закон є чинним і підлягає застосуванню, судові рішення підлягають скасуванню. Отже, до питання ретроспективної дії мораторію судді БССУ також мають різний підхід, до того ж така суперечність є систематичною.

Додатково звертаємо увагу, що накладати арешт на предмет іпотеки

одного року після набрання рішенням законної сили. До того ж, якщо строк для подання спливає, а мораторій ще діє, тоді у кредитора можуть виникнути суттєві труднощі у разі повторного пред'явлення виконавчого листа до виконання. За таких обставин імовірним може стати самостійне ініціювання кредитором відстрочення виконання рішення на час дії мораторію у порядку ст. 373 ЦПК України, задля уникнення додаткових проблем у межах виконавчого провадження.

Окрім зазначеного, є ще один малоймовірний, але все-таки існуючий, ризик для стягувача. Так, ч. 4 ст. 369 ЦПК України передбачений неві-